

Gönderim Tarihi: 18.03.2022

Kabul Tarihi: 25.05.2022

POPULUS ROMANUS BAĞLAMINDA ARİSTOKRATİK ROMA CUMHURİYETİ

Aristocratic Roman Republic in the Context of Populus Romanus

Ahmet GÖZLÜ

Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı
ahmetgozlu69@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7146-3932

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Bu çalışmada; Antik Roma Cumhuriyeti ve Populus Romanus denilen Roma Halkı'nın karakteristik yapısı üzerinde durulmuştur. Bu yapının Cumhuriyet'in kurulmasına giden süreçteki rolü ayrıca irdelenmiştir. Latince'de "Populus" terimi "Halk" anlamına gelmekte olup, Populus Romanus ile de Roma Halkı kastedilmektedir. Roma Halkı patricius ve pleb adı verilen iki temel sınıftan oluşmaktadır. Bu iki sınıf Roma devletinin idari yapısının belirleyici temel unsurları oluşturmuştur. Bu bağlamda soylu kesimin oluşturduğu patricius sınıfı ile yoksul kesimin oluşturduğu plebler arasında doğan eşitlik mücadelesinden yepyeni bir yönetim biçimi ortaya çıkmış ve bu yönetim biçimi Cumhuriyet olarak adlandırılmıştır. Antik Roma Cumhuriyeti günümüz anlamından oldukça farklı bir Cumhuriyet algısına sahip olmuştur. Yalnızca patricius sınıfının söz sahibi olduğu Roma Cumhuriyeti, soylu kesim dışındaki toplumsal grupların yönetimden dışlandığı bir rejimdir. Bu nedenle Roma Cumhuriyeti aristokratik bir yönetim biçimi olarak nitelendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Populus Romanus, Patricius, Pleb, Roma Cumhuriyeti.

Abstract

In this study; The characteristic structure of the Roman People, called the Ancient Roman Republic and Populus Romanus, was emphasized. The role of this structure in the process leading to the establishment of the Republic was also examined. In Latin, the term "Populus" means "People", and Populus Romanus refers to the Roman People. The Roman people consisted of two basic classes called the patricius and the plebs. These two classes formed the determining basic elements of the administrative structure of the Roman state. In this context, a brand new form of government emerged from the struggle for equality between the patrician class formed by the nobility and the plebs formed by the poor, and this form of government was called the Republic. The Ancient Roman Republic had a very different Republic perception than today's. The Roman Republic, in which only the patrician class had a say, was a regime in which social groups other than the nobility were excluded from the administration. For this reason, the Roman Republic is characterized as an aristocratic form of government.

Keywords: Populus Romanus, Patricius, Plebeian, Roman Republic.

1. GİRİŞ

1.1. Genel Hatlarıyla Roma Siyasi Tarihi

Antik Roma şehri, efsanevi anlatıya göre İÖ 753 yılında Romulus tarafından kurulmuştur. İÖ 753 yılından itibaren tarih sahnesinde yerini alan Roma'nın ilk kralı Romulus olarak kabul edilmektedir (Cavendish, 2011: 7). Antik Roma uygarlığı, ortaya çıkışından yıkılışına değin geçen süreçte; Krallık Devri (İÖ 753-509), Cumhuriyet Devri (İÖ 509-27) ve İmparatorluk Devri (İÖ 27-İS. 476) olmak üzere üç temel tarihsel gelişim evresi geçirmiştir (Barrow, 2002: 18). Krallık Devri Roması'nda siyasi sistemin başında rex adı verilen bir kral bulunmakta ve krallık gücünün temelini ise imperium denilen en yüksek askeri ve sivil emretme yetkisi oluşturmaktaydı. Kral aynı zamanda en yüksek rahip (pontifex maximus) idi ve yanında senatus denilen bir danışma kurumu bulunmaktaydı (Cornell, 1995: 235-236). Kralların devrilmesiyle başlayan Cumhuriyet Devri'nde; kralların yerini consul adı verilen ve krala ait kudret ve yetkileri birlikte kullanan iki kişi almıştır (Bosch, 2020: 29). Roma Cumhuriyet sisteminde consuller olağanüstü durumlarda bütün yetkilerini geçici bir süreliğine dictator denilen siyasi otorite figürüne bırakırlardı. Ayrıca consullerin yanında questor adlı yardımcıları bulunmaktaydı Cumhuriyet Devri'nin en önemli sosyo-politik olayı şüphesiz patricius-pleb mücadelesidir (Allen, 1962: 35-52).

Roma halkının en önemli iki sınıfını oluşturan patricius (soylular) ve plebler (avam) arasındaki mücadele Krallık döneminde başlamış ve Cumhuriyet devrinin ilk iki yüz yılı boyunca da şiddetli bir şekilde devam etmiştir (Cornell, 1995: 245-246). Söz konusu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme de Roma'nın genişleme politikasıdır. Bu bağlamda İtalya'da merkezi birliği sağlayan Roma ilk olarak Batı Akdeniz'e genişlemiş ve burada Pön Savaşları olarak bilinen Roma-Kartaca Savaşları (İÖ 264-146) vuku bulmuştur (Rodgers, 2007: 186). Batı Akdeniz'e hâkim olma mücadelesinden doğan Roma-Kartaca Savaşları üç aşamada gerçekleşen ve yüzyıldan fazla süren mücadeleler dizisidir (Erdemir, 2017: 64). Bu savaşlardan sonra Batı Akdeniz'i büyük oranda hâkimiyeti altına almayı başaran Roma, daha sonra Doğu Akdeniz'e yönelerek burayı da kontrol altına almış ve nitekim oldukça geniş sınırlara ulaşmıştır (Rodgers, 2004: 23). Roma fetihlerinin kazançlarının yanı sıra devlet ve toplum yapısında olumsuz neticeleri de olmuştur (Erim, 1984: 34). Cumhuriyetin son yüzyılında Roma şehri ve merkezdeki soylu devlet adamları arasında, Roma'nın hâkim olduğu veya olmaya çalıştığı yerlerde tezahür eden ve yüzyıldan fazla süren bu iç savaş dönemi yeni bir yönetim şekli ile bertaraf edilmiştir (Erdemir, 2017: 98). Bu yeni yönetim şekli ise Roma'yı yok

olmaktan kurtaran İmparatorluk sistemidir. Cumhuriyet Devri'nden sonra gelen ve Augustus (Gaius Julius Caesar Octavianus) ile başlayan İmparatorluk Devri'nde, Roma en büyük devletlerden biri haline gelmiştir (Beard, 2015). Fakat bu büyük imparatorluk İÖ 395'te yaşanan ve Kavimler Göçü adı verilen bir göç istilasının ardından doğu ve batı olmak üzere iki ayrı devlete bölünmüştür. Bu göç çerçevesinde Hunlar, merkezi Roma şehri olan Batı Roma'nın yıkılışını başlatmış ve nitekim Batı Roma İS. 476 yılında Germanlerin saldırılarıyla yıkılmıştır (Baker, 2020: 369-375). Merkezi Constantinopolis (İstanbul) olan Doğu Roma ise 1453 yılında tarih sahnesinden silinmiştir (Peter, 2007: 87).

2. ANTİK BİR TOPLUM FORMU OLARAK POPULUS ROMANUS

Atina'da yurttaşlar topluluğunu ifade eden, demos'un Latince karşılığı olan "Populus" Roma'da halkı ifade etmektedir (Sartori, 1996: 25). Populus Romanus terimi ile de "Roma Halkı" kastedilmektedir (Cavendish, 2011: 14). Roma Populusu'nun temeli ve en küçük birliği familia denilen ailedir. Roma ailesi, aile reisi olan babanın başkanlığı altında karısı, çocukları, gelinleri, torunları ve bunların dışında bakmakla yükümlü olduğu kişilerden oluşmaktadır (Curchin, 2001: 541). Roma ailesinde, pater familias (aile babası) adı verilen ve mutlak bir otoriteye sahip olan baba önemli bir yere sahiptir. Ailesini koruyup kollayan aile reisi, onların güvenliğinden ve evin yönetiminden sorumludur (Hunt, 2009: 16). Roma ailesinde erkek evlatlar reşit ve hatta evli olsalar dahi babanın emri altında idiler. Bunlar ancak baba ölünce serbest kalabilir ve kendi evlerinin aile reisi olabilirdi. Yalnız kız çocukları, evlendikleri takdirde, babanın hâkimiyetinden çıkarlar ve dâhil oldukları ailenin reisine tabi olurlardı. Roma ailesinde, aile reisine kan bağı ile bağlı olmayıp, fakat bu aileye tabi olan kimseler de bulunmaktaydı. Bunlar cliens (yanaşmalar) ile köleler (servus) idi. Cliens'ler fetih ve istilalar veyahut da ekonomik sebepler yüzünden haklarını kısmen kaybetmiş ve çeşitli hizmetler yapmayı taahhüt ederek aile reisinin himayesine sığınmış kimselerdir. Genel olarak her işi yapan cliens'lerin kazandıkları her şey aile reisinin mülkiyeti altındaydı. Hukuken ailenin malı sayılan köleler ise sıklıkla ev ve tarla işlerinde çalıştırılmaktaydılar (Demircioğlu, 2011: 48). Görüldüğü üzere Roma ailesi geniş bir birimdir. Bu aileye dâhil olan üyeler arasında ise ortak bir iş birliği vardır. Kendi tarla ve sürülerinin ürünleriyle geçimini sağlayan bu birim kendi kendine yeten bir yapıya sahiptir (Faulkner, 2015: 46).

Roma Populus'u henüz yurttaşlık kavramı oluşmadan önce, gens, curia ve tribus birliği olmak üzere üç unsurdan ibaret idi. Gens, Roma

ailesinin genişlemesi ile meydana gelen klan ya da soy birlikleridir. Aralarında kan bağı olan ve birden fazla aileden oluşan bu birlikler ortak bir atadan geldiklerine inanırlardı. Ayrıca ortak bir kült etrafında birleşen gensler, mülkiyetlerini ve mezarlıklarını da paylaşırlardı (Demircioğlu, 2011: 50). Herhangi bir gens'e dâhil olan tüm bireylerin tek bir soyadı (nomen gentile) taşıması, bunların birbirlerine bağlı olduğunu gösterirdi. Cumhuriyet döneminde gensler bir makama alınmada önemli politik bir faktörken, daha sonraki dönemlerde bu durum dinsel alanla sınırlanmıştır (Blanck, 1999: 186). Kapalı bir ekonomiye sahip olan gensler, yalnızca hayvancılık yapan bir klanlar topluluğundan ibarettirler (Diakov&Kovalev, 2011: 39).

Genslerden daha büyük olan, mahalli ve siyasi bir gruplaşma sayılan curia birliği, Antik Yunan'da görülen phratri'lere benzemektedir. Curia birliğinde kişiler kan akrabalığından ziyade, komşu kardeşliğini esas almaktadır (Demircioğlu, 2011: 50). Bu birliklerin kendilerine ait müşterek mülkleri dinsel pratikleri tapınakları ve rahipleri vardır (Engels, 1987: 127). Curia'lar bir araya geldiklerinde yemek yerler, ibadet ederler ve Roma'da en eski meclis olan curia meclisinde bir birlik halinde oylarını kullanırlardı (Bosch, 2020: 17). Bu nedenle curia'lar Roma'nın toplumsal ve siyasi düzeninde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca orduya da bu birlikler içinden asker toplanırdı. Bundan dolayı Roma'da tam hukuklu vatandaşlar curia'lı şeklinde anılırdı. Gens ve curia'lardan daha büyük olan ve tribus denilen kabile/aşiret ise kan akrabalığına dayanan bir birlikteliktir. Antik Yunan'daki phyle'lere tekabül eden tribus'ların her biri on curia'dan oluşmakta, her curia'da on gens'ten toplanmaktaydı. Tribus'ların kendi rahipleri ve tribunus denilen reisleri bulunmaktaydı (Demircioğlu, 2011: 50).

Toplumsal ve siyasi bünyesi bu birliklerde uzuvlaşmış olan Roma Populus'u Krallık Devri'nde patricius ve plebler olmak üzere iki temel sınıftan oluşmaktaydı (Demircioğlu, 2011: 53). Patricius sınıfı Roma devletini kuran ve Roma hukukunun vatandaşlara tanıdığı bütün haklardan tam olarak istifade eden en üst yani soylu kesimi oluşturmaktadır. Tam vatandaşlık hukukuna sahip olan patricius sınıfı; siyasal yetkileri, ticaret ve mülkiyet hakkı, eşitliğe dayanan evlilik hakkı, memurluk yapma ve seçilme hakkı gibi bir vatandaşın sahip olması gereken bütün haklara sahiptirler (Tahiroğlu&Erdoğan, 2014: 13). Mecliste ve devleti idare etmede söz sahibi olan bu kesim, büyük arazi sahipleri olarak varlıklı kimselerden oluşmaktadır. Pleb denilen sınıfı ise; vatandaşlık hukukunun yalnızca küçük bir kısmına sahip olan köylüler teşkil etmektedir (Demircioğlu, 2011: 52). Çoğunluğunu küçük çiftçi ve zanaatçıların oluşturduğu pleb sınıfının

dönemin toplumunda ikinci derecede bir yere sahip olduğu ve bunların büyük bir kısmının Roma şehrinin civar ve dış mahallelerinde yaşadığı bilinmektedir. Siyasal haklardan yararlanamayan plebler oy kullanamazlar, askerlik yapamazlar ve devletin yüksek kademelerinde görev alamazlardı. Özel hukuk alanında da bazı hakları kısıtlanan plebler, patricius sınıfından bir kimseyle evlenemezdi (Çelebican, 1997: 18). Buradan hareketle patriciusların halkın asil kesimini, pleblerin ise tıpkı Yunan demos'u gibi halkın avam kesimini teşkil ettiği söylenebilmektedir (Umur, 1984: 18). Bu bağlamda yalnızca patriciuslar Roma vatandaşı (yurttaşı) sayılırken, plebler ancak Cumhuriyet Devri'nde yurttaş olarak kabul edilmişlerdir (Çelebican, 1997: 19).

3. POPULUS ROMANUS'UN ÜRETTİĞİ POLİTİK BİR SİYASİ YAPILANMA; ARİSTOKRATİK ROMA CUMHURİYETİ

Krallık Devri'nde Populus Romanus'un iki temel sınıfını teşkil eden Patricius ve plebler arasında dönemin sonlarına doğru etkin bir mücadele başlamıştır (Tahiroğlu&Erdoğan, 2014: 13). Krallık Devri'nde, mütevazı bir yaşam süren plebler, siyasi ve iktisadi gücü elinde tutan patriciuslara karşı oldukça zayıf bir durumdaydılar. Fakat sürekli olarak savaşlara katılan patriciuslar ise, askerliğe kabul edilmeyen ve devamlı olarak da çoğalan pleblere karşı sayıca zayıflamaya başlamışlardır. Patriciusların azalmasına karşılık plebler, serbest kalan clienslerin kendilerine katılmalarıyla ve doğum gibi yollarla büyümeye başlamıştır. Nüfusları hızla artan plebler zamanla kendilerini tam hukuklu patriciuslara karşı az hukuklu bir sınıf olarak hisseden bir halk zümresi haline gelmiştir (Demircioğlu, 2011: 53). Patricius sınıfının sahip olduğu ayrıcalıklar, yalnızca plebleri değil Etrüsk kökenli yönetici kesimi de rahatsız etmekteydi. Dolayısıyla eski düzenin tasfiyesi her iki tarafın da yararına olan bir gelişmeydi (Tanilli, 1994: 303). Bu düzeni değiştirmek için harekete geçen Roma'nın Etrüsk kökenli krallarından olan Servius Tullius, halkı dâhil oldukları gens ya da kabilelere göre değil, servetlerine göre beş sınıfa ayırmış ve pleblerin de dâhil olduğu bu sınıflar gelirlerine göre orduya mali destek ya da teçhizat sağlamakla sorumlu tutulmuşlardır (Demircioğlu, 2011: 57). Bu yeniden örgütlenme, eski Roma halkının tüm insanlarını birbirine karıştırmış ve pleblere, daha önce tabi olmadıkları askerlik hizmeti gibi yeni yükümlülükler getirmiştir (Tanilli, 1994: 302). Böyle bir değişimin temel nedeni kuşkusuz pleblerle patriciuslar arasındaki mücadelenin yoğunlaşmasından kaynaklanmaktaydı (Tanilli, 1994: 303).

Servius Tullius (İÖ 578-535) tarafından gerçekleştirilen bu yeni düzenlemeden oldukça memnun olan plebler uzun bir süre krala karşı ılımlı

bir politika izlemişlerdir. Neticede bu hareket onların doğuştan soylular üzerinde kazandıkları ilk zaferleridir (Tanilli, 1994: 302). Aslında pleblerin bu hakkı almaları devletin genişlemesi ve bunun neticesinde de hem insan hem de mali güce ihtiyaç duymasından kaynaklanmaktaydı. Ancak sebep her ne olursa olsun pleblere bu hakkın verilmesi onların patriciuslarla eşit olabilmeye mücadelesinin ilk adımını oluşturmuştur (Demircioğlu, 2011: 53). Engels'e göre Servius Tullius'un bu reformuyla, Roma'da sözde krallık ortadan kaldırılmadan önce, kişisel kan bağı üzerine kurulu eski toplumsal düzen ortadan kalkmış ve onun yerine toprak üzerindeki dağılım ve servet ayrımları üzerine kurulu yeni bir devlet almıştır (Engels, 1987: 132). Etrüsk krallarının egemenliği altındaki plebler, üretimdeki gelişmeyle zamanla daha da güçlenmiş, patriciuslar ise Etrüsk krallarının hâkimiyeti altında üstünlüklerinden çok şey yitirmişlerdir (Tanilli, 1994: 301). Bütün bu gelişmelerden rahatsız olan ve Etrüsk kökenli kralların yönetiminden memnun olmayan patriciuslar doğuştan ayrıcalıklarının Etrüsk krallarınca engellenmesinin önüne geçmek için yönetime karşı ayaklanmışlardır. Üstelik bu isyanı, son kral Tarquinius Seperbus'un koyduğu vergi ve angaryadan dolayı ezilen plebler de desteklemiştir (Tanilli, 1994: 302). İÖ VI. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde monarşi yani krallık zayıflamaya başlamıştır. Tarquinius iktidarının otokratik ve baskıcı tutumu ayrıca kralların tanrı soyundan geldiğini iddia ederek izlediği despotik bir yönetim anlayışı halkın nefretini daha da artırmıştır (Faulkner, 2015: 59). Nihayetinde patricius sınıfının önderliğinde kral Tarquinius Seperbus ve ailesi Roma'dan kovulmuştur. Böylece Krallık Devri son bulmuş (İÖ 509) ve Cumhuriyet yönetimi kurulmuştur (Eutropius, 2004: 35).

Roma Cumhuriyeti monarşik, aristokratik ve demokratik unsurların bir arada görüldüğü bir rejimdir. Fakat ağırlıklı olarak aristokratik bir karaktere sahiptir (Tahiroğlu&Erdoğan, 2014: 4). Mevcut yönetime yapılan darbe aslında monarşik bir idareyi asillerin yani aristokratların egemen olduğu oligarşik bir yönetime dönüştürmüştür (Tahiroğlu&Erdoğan, 2014: 5). Nitekim kurulan yeni rejim aristokratların yani patriciusların yönetimi olmuştur. Aristokratik Roma Cumhuriyeti'nde patriciuslar güçlü bir şekilde örgütlenmiş ve birleşmiş bir yönetici sınıfını teşkil etmiştir. Kurulan bu yeni yönetim şekli, her biri kişisel tabilerden oluşan, geniş birer ağa hükmeden rakip aileler arasındaki gevşek bir ittifaktan oluşmaktaydı. Etkin olan sınıf yine patriciuslardı ve her patricius ailesinin reisi -İÖ VII. yüzyılın klan şefleri gibi -akraba ve hizmetkârlardan oluşan yakın bir çevrenin yanı sıra, kan ya da evlilik yoluyla akraba olmasa da, hamilerine (patronus) karşılıklı hizmet ve koruma yükümlülükleriyle bağlı yandaşlardan oluşan geniş bir maiyete de sahipti. Aristokratik

kimselerin birleşimi başlangıçta dışarıya açık bir vaziyetteydi. Dolayısıyla Romalı olmayan bir soylu Roma'ya yerleştiğinde patricius unvanını alır ve sanato'ya kabul edilirdi. Fakat zamanla bu durum değişmiş ve patricius sınıfı kapalı bir kasta dönüşmüştür. Dolayısıyla ortak yönetim ve yıllık seçim ilkeleri artık bu grup içindeki rekabeti yönlendirmeye ve dizginlemeye hizmet etmeye başlamıştır (Faulkner, 2015: 61). Aristokratik Cumhuriyet, yetkisi otokratik ve ömür boyu süren kralın yerine, her yıl patriciuslar arasından seçilen –başta “praetor” sonrasında “consul” adı verilen- iki yüksek magistratus tarafından idare edilmekteydi (Ryan, 1998: 142). Aslında yeni rejimde büyük değişiklikler olmamıştır. Kralın imperium denilen en üstün emretme yetkisi consul denilen magistratuslara geçmiş, ancak bu emretme yetkisi bir yıl ile sınırlandırılmıştır (Tahiroğlu&Erdoğan, 2014: 5).

Yeni yönetimin en yüksek iktidar makamı consullüktür. Roma Cumhuriyetinde olan kişi Roma'nın birinci yurttaşı, orduların komutanı, meclislerin ve törenlerin efendisi olarak önemli bir konum kazanmıştır (Faulkner, 2015: 62). Consullerin en önemli görevleri arasında hükümetin günlük işlerini görmek, devletin masraflarını tesbit edip karşılamak, senatus, curia ve centuria meclislerini toplantıya çağırarak, askeri anlamda ordu toplamak, savaş vergisi düzenlemek, orduları sevk ve idare etmek, adli konularda her türlü kararı almak bulunmaktadır (Erdemir, 2017: 38.). Consuller, kralların siyasi, askeri ve yasal otoritelerinin büyük bir kısmını – fakat başka iki yüksek rahiple, yani başrahip (pontifex maximus) ve ilahi işler kralı (rex sacrorum) ile paylaştıkları dini otoritenin yalnızca üçte birine sahiptirler (Faulkner, 2015: 62). Geniş sorumluluk ve yetkilere sahip olan her iki consul de eşit haklara sahiptir. Fakat consullerin her ikisinin de birbirini veto edebilme hakkı bulunmakta ve dolayısıyla herhangi bir konuda harekete geçebilmek için iki consulün de anlaşması gerekmektedir. Her consul görev yılının sona ermesinden sonra hesap vermek durumundaydı (Faulkner, 2015: 62). Roma Cumhuriyeti'nde olağanüstü durumlarda başa geçen ve görev süresi altı ay ya da daha az bir süre ile sınırlanan consule dictator denmektedir (Dillon&Garland, 2005: 3). Roma'da, iç ve dış savaş durumunda, kriz zamanlarında consullerden biri diğerini dictator olarak tayin ederdi. Görevi boyunca askeri yetkiler başta olmak üzere idari ve yargı yetkilerini de elinde tutan dictatorun yaptığı işleri ve aldığı kararları diğer consul veto edemezdi (Tahiroğlu&Erdoğan, 2014: 9).

Aristokratik Roma Cumhuriyeti patricius sınıfının oluşturduğu bir Danışma Meclisi'ne yani senatus kurumuna sahiptir (Adkins, 2004: 40). Geleneksel olarak sadece kralların ve daha sonra consullerin danışma

konseyi olarak işlev gören senatus bir ihtiyarlar konseyidir (Eco, 2021: 30). Senatus, İÖ II. yüzyılın sonlarında yaklaşık üç yüz üyeden oluşmaktaydı. Çoğunlukla aristokrat kökenli olan ve eski sulh yargıçlarından seçilen bu üyelerin sayısının İÖ 1.yüzyılda altı yüze ulaştığı bilinmektedir (Dunstan, 2011: 45). Roma'nın en saygın makamı olan senatus'a girebilmek için oldukça uzun bir süre çalışmak gerekmekteydi. Örneğin quaestor (hazine memuru) olarak göreve başlayan bir kişi consullük makamına erişene kadar çalışmak zorundaydı (Davis, 2020: 49). Cumhuriyet ile birlikte Krallık dönemininden itibaren görülen Comitia curiata ve Comitia centuriata meclislerinin işlevlerinde ciddi bir değişiklik yapılmamıştır. Comitia curia meclisi patriciusların katıldığı bir meclis olma özelliğini sürdürmüş, Comitia centuria ise yine tüm halkın katıldığı bir meclis olmaya devam etmiştir (Erdemir, 2017: 39).

Roma'da krallığın devrilmesinden sonra idari ve kurumsal yapıda büyük bir değişiklik olmamıştır. Genel anlamda yönetimin tek ve mutlak hâkimden yani kraldan halka geçtiği söylenebilirdi, halk belli bir zümre olan aristokrat patriciusları ifade ettiğinden, yönetimde söz sahibi olan patriciuslar olmuştur. Cumhuriyet adı altında var olan sistem aslında, bir grup soylu sınıfın yönetiminden başka bir şey değildir. Yönetime yalnızca patriciusların katıldığı düşünüldüğünde, Roma Cumhuriyeti'nin gerçekte aristokratik bir cumhuriyet olduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Nitekim başlangıçta aristokratik bir yönetim şekline ibaret olan Roma Cumhuriyeti'nin demokratik niteliğe kavuşması, patricius ve plebler arasında yaşanan mücadelelerden sonra mümkün olabilmıştır (Erdemir, 2017: 39).

4. ROMA CUMHURİYETİ'NİN GELİŞİMİNDE POPULUS ROMANUS'UN ROLÜ

Roma Cumhuriyeti'nin şekillenmesinde patricius ve pleb mücadeleleri temel rol oynamıştır. Başlangıçta yalnızca bir grup soylu sınıfın hâkim olduğu bir yönetim biçimi olarak ortaya çıkan Roma Cumhuriyeti zamanla daha demokratik bir niteliğe kavuşmuştur. Cumhuriyet Devri'nde Roma şehrinin ve fetihler yoluyla büyüyen Roma topraklarının nüfusu, kısmen iç göçlerle ve boyun eğmiş halkların da katılımıyla sürekli olarak büyümekteydi. Fakat devletin bu yeni uyrukları Roma halkına dâhil edilmemekteydiler. Kişisel bakımdan özgür olan bu insanlar, toprak sahibi olabilirdi. Ayrıca vergi ve askerlik görevlerini yerine getirmek zorundaydılar. Ancak resmi hiçbir görevde yer alamazlardı. Roma'nın izlediği genişleme politikasıyla sürekli olarak sayıları artan bu insanlar ile dışa tamamıyla kapalı olan patriciuslar arasındaki ilk gerginlikler bu insanların yani pleblerin yeni haklar arama talebinden doğmuştur (Engels,

1987:132-135). Roma Cumhuriyeti kurulduğu yıllardan itibaren uzun bir süre oligarşik bir idare, yani patriciusların idaresi olarak devam etmiştir. Hâkim sınıfın iktidarı olarak ortaya çıkan bu yeni rejimde ayrıcalıklı olan yine patriciuslardı. Bu sebeple Cumhuriyetin ilk asırları, sahip oldukları ayrıcalıkları kaybetmek istemeyen patriciuslar ile her alanda hak elde etmeye çalışan plebler arasında vuku bulan mücadeleler ile geçmiştir (Umur, 1984: 24).

Cumhuriyetin ilk yıllarında egemen sınıf olan patriciuslar şehrin dış mahallelerinde oturan pleblerin *ager publicus*¹ denilen arazileri işletmelerine izin vermemekteydi. Üstelik bu dönemde Roma sürekli olarak bir savaş halindeydi ve sık sık yabancılar tarafından istilalara uğramaktaydı. Ekonomik bakımdan güç bir durumda olan plebler savaş zamanlarında askere çağrılırlar ve belki bir daha hiç dönmek üzere yurtlarını terk ederlerdi. Üstelik bütün evleri, arazileri, mahsulleri onların yokluğunda yağmalanırlar ve savaştan döndükleri takdirde patriciuslara yeniden borçlanırlardı (Umur, 1984: 31). Ekonomik bakımdan zor durumda kalan plebler, *nexum* adı verilen ve borç karşılığında güvence olarak hizmet önerdiği bir sözleşme ile borçlanmakta, eğer borcunu faiziyle ödeyemezse karşılığında bir köle gibi çalıştırılmaktaydı. Süregelen savaşlar nedeniyle bu durum zamanla oldukça yaygınlaşmış, pratikte her türlü sömürüye uğrayan borçlu kişinin borcundan ömür boyu kurtulması imkânsız hale gelmiştir (Cornell&Matthews, 1988: 27). Pleblerin büyük bir kısmı yoksul olsa da bazıları patriciuslar kadar zengindir. Fakat en zengin plebler dahi *senatus*'dan, *consullük*ten ve yüksek rahipliklerden dışlanmıştır. Öyle ki varlıklı pleblerin devletin üst mevkilerini *particilerle* paylaşmaları yaklaşık yüz yıllık bir mücadele sonucunda mümkün olabilmiştir (Baker, 2020: 37).

Nitekim patriciusların baskıcı ve adaletsiz yönetimine daha fazla dayanamayan plebler borçtan kurtulmak ve ekonomik kaynakların özellikle de toprağın eşit dağılımını sağlamak amacıyla ayaklanmışlardır (Cornell&Matthews, 1988: 26). İki sınıf arasındaki anlaşmazlık Roma'nın ele geçirdiği ülke halklarının Roma'ya gelmesi sonucunda pleb sınıfına dâhil edilmesiyle büsbütün artmıştır. Çünkü fakir plebler iktisadi durumlarının düzeltilmesini isterken, zengin plebler, patriciuslar gibi imtiyazlara sahip olmak istiyorlardı. Nitekim borç ve keyfi baskılar altında ezilen plebler, İÖ 494 yılında topluca kentten ayrılıp Aventinus Tepesi'ne çekilmişlerdir (Cornell&Matthews, 1988: 26). Burada kendi kendine yeten bir devlet biçiminde örgütlenen plebler, *Concilium Plebis* denen bir meclis kurmuşlar

¹ *Ager publicus*: Romalıların savaşta yendiği kavimlerden alarak devlete mal ettiği arazilere verilen ad (Bilgi için bkz: Umur, 1984: 31).

ve tribunus adı verilen bir başkan seçmişlerdir (Umur, 1984: 32).

Pleblere askeri, siyasi ve iktisadi sahada ihtiyacı olan patriciuslar şehri terk eden pleblerin geri dönmek için ileri sürdükleri şartları (genel af, borçların silinmesi ve kendi aralarında pleblerin çıkarlarını gözetecek iki memurun (tribunus plebis) tanınması kabul etmişlerdir (Bosch, 2020: 32). Pleblerin patriciuslar karşısındaki hak talep etmeleri süreci, özellikle tribunus plebis’liğin kullanılması sayesinde hızlanmıştır. Patriciuslar, pleblerin adeta “devlet içinde devlet” kurmalarını sağlayan, siyasî karışıklık unsuru ve hatta “anarşi kaynağı” olan bu kurumu kaldırmak için girişimler de bulundularsa da başarılı olamamışlardır (Küçük, 2015: 132). Çünkü plebler artık teşkilatları, meclisleri ve tribunusları ile iyi organize edilmiş bir topluluk halinde patriciuslara karşı koyabilecek bir güce kavuşmuştur. İşte bu nedenle Roma cumhuriyetinin ilk yıllarında birlik ancak savaş zamanlarında ve dictator yönetimiyle sağlanabilmiştir (Demircioğlu, 2011: 74). Kurumun varlığının olumlu yanı ise, Roma halkının oligarşiye teslim olmasını önlemesi, consullerin tahakküm eğilimlerine karşı bir mücadele unsuru olması ve kurumların hukuk dışına çıkmasını engellemesi olmuştur (Küçük, 2015: 132). Fakat bütün bu uzlaşmalara rağmen patricius -pleb mücadelesi sona ermemiş ve pleblerin siyasal ve hukuki isteklerinin sağlanamaması dolayısıyla devam etmiştir (Umur, 1984: 33). Devam eden bu mücadelenin en önemli sonucu ise 12 Levha Kanunu’nun (İÖ 451-449) oluşturulmasıdır. 12 Levha Kanunu ile en büyük kodifikasyon yapılarak, patrici, plep eşitliği sağlanmış, örf ve adet hukuku toplanıp yazılı hale getirilerek hukuk konusunda da belirsizlik sona erdirilmiştir (Dinçkol, 2017: 760). Bu kanunlar ile patricius -pleb eşitliği sağlanmış ve daha önce sözlü geleneğe dayalı kurallar yazılı hale getirilmiştir (Honig, 1938). Bu mücadeleler sonunda plebler her alanda patriciuslar ile eşit bir hale gelerek imtiyazlı bir sınıfa karşı başarılı olmuşlardır. Dolayısıyla Roma’da demokratik bir idarenin ve gerçek bir cumhuriyet sisteminin yükselmesi bu iki sınıf arasındaki mücadele sonucunda mümkün olabilmıştır (Umur, 1984: 42).

5. SONUÇ

Antikçağın büyük güçlerinden biri olan Roma devleti, günümüz dünyasının gerek politik gerekse hukuki düzeninin temellerini oluşturması bakımından özel bir yere sahiptir. Bu bağlamda görülen en önemli gelişme ise şüphesiz Cumhuriyet idaresinin kurulmasıdır. Cumhuriyetin kurulmasından önceki süreçte Roma’da, kralların hâkim olduğu bir siyasal yapı bulunmaktaydı. Krallık dönemi olarak bilinen bu süreç, Roma halkının örgütlenmeye başladığı zaman dilimi olması bakımından önemli bir yere

sahiptir. Populus Romanus olarak adlandırılan Roma Halkı, henüz yurttaşlık kavramının ortaya çıkmasından önceki süreçte gens, curia ve tribus olarak adlandırılan küçük topluluklardan meydana gelmekteydi.

Kendi kendine yeten bu küçük toplulukların zamanla gelişmesi ve toplumsal olarak örgütlenmesi sonucunda Roma'da sınıfsal bir yapı oluşmuş ve bu yapı Roma toplumunun temelini oluşturmuştur. Populus Romanus yani Roma toplumu patricius ve plebler olmak üzere iki temel sınıftan oluşmaktaydı. Patriciuslar Roma'nın asıl yurttaşları olarak politik ve hukuki haklara sahip iken, plebler bu haklardan mahrum bırakılmıştır. İşte bu iki sınıf arasında meydana gelen ve hak arayışından doğan mücadeleler Roma'da yeni bir idari rejimin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde itici güç olmuştur. Bu rejim Cumhuriyet yönetimidir. Krallığın devrilmesinden sonra, İÖ 509 yılında ortaya çıkan bu yeni rejimin en önemli özelliği monarşik, aristokratik ve demokratik unsurları bir arada taşıması olmuştur. Fakat Roma Cumhuriyeti ağırlıklı olarak aristokratik bir karaktere sahiptir. Yalnızca varlıklı kesimin söz sahibi olduğu bu yönetim bir nevi aristokratik oligarşi şeklinde de nitelendirilebilmektedir. Roma Cumhuriyeti'nin aristokratik bir yönetim şekli olarak ortaya çıkmasında, bu idarenin toplumun en üst sınıfı olan patriciuslar tarafından kurulmuş olduğu düşünülebilir.

6. SUMMARY

The ancient Roman people were called Populus Romanus. As in every society, the smallest unit of the Roman people is the family. The Roman family, called the familia, is under the authority of the father, who is of great importance as the head of the family. The family man, called pater familias, has absolute power over family members. The Roman family, which is a large unit, includes not only husband and wife and children, but also vassals and slaves. Pater familias have an important place in the Roman family. The head of the family, who is responsible for protecting his family, is responsible for their safety and the management of the house. In the Roman family, sons were under the command of the father, even if they were of age and even married. They could only be released when the father died and became the head of their own household. Only daughters, if they got married, would leave the father's dominance and be subject to the head of the family they belonged to. In the Roman family, there were also people who were not related to the head of the family by blood, but were subject to this family.

Roman society consisted of communities connected to each other by family or kinship ties in the periods before the concept of citizenship was

formed. These communities were called gens, curia and tribus unions. The unit called gens are the genealogical units formed by the expansion of the Roman family. Members of this union believed that they were descended from the same ancestor and united around a common cult. The community called the Curia is more comprehensive than the gens. In the curia union, which is accepted as a local and political grouping, relations between people are based on neighbor brotherhood rather than blood ties. The Curia units were coming together around the same religious rituals. Tribus, which is more comprehensive than gens and curia, is known as tribe. This union, which is based on blood ties, is managed by the executive president they choose.

These unions, which formed the basis for the formation of the Roman people, were socially structured over time and when the Kingdom period came, the society was divided into two separate classes as patricians and plebs. The patrician class is the wealthy and noble people of Rome. The patrician class, who organized Rome politically, constitutes the main citizens with political and legal rights. The plebeian class, on the other hand, are the peasants who have only a small part of the citizenship law. The plebeian class, mostly farmers and artisans, are the poor who live on the outskirts of the city. This group, who could not benefit from socio-political rights, could not serve in the military, could not vote, could not take office in high positions and could not marry a person from the upper class.

In the Kingdom Period (753-509 BC), the plebs, who led a modest life, were in a very weak position against the patricians who held political and economic power. On the other hand, the patricians, who constantly participated in the wars, began to weaken in number against the plebs, who were not accepted into military service and were constantly increasing. Despite the decline of the patricians, the plebs began to grow, with the freed clients joining them and through birth. The plebs, whose population was increasing rapidly, eventually became a group of people who felt themselves as a less lawful class against the full-law patricians.

Although this class difference between the patriarchs and the plebs did not cause a serious problem in the early periods, the inequality arising from the fact that the plebs had no rights turned into a great struggle over time. As a result of this struggle, which lasted for more than half a century, the plebs gained serious rights. This struggle between the patriarchs and the plebs caused the political order to change as well as the social and legal order. So much so that a new regime was born in Rome, from the royal administration to the republican administration. But the Roman Republic is

quite different from the modern republican system. Described as a noble form of government, the Roman Republic is in the hands of the patricians and has an aristocratic character. Therefore, the Roman Republic is accepted as an aristocratic form of government.

The Roman Republic is a regime that combines monarchical, aristocratic and democratic elements. But it has a predominantly aristocratic character. As a matter of fact, the new regime established was the rule of aristocrats, that is, patricians. In the aristocratic Roman Republic, the patricians were strongly organized and constituted a unified ruling class.

As a result, the active class in the Roman republic system was again the patricians, and this new system was a management system that was under the rule of a certain group, especially in the early periods of its establishment.

7. KAYNAKLAR

- Adkins, L. (2004). *Handbook to life in Ancient Rome*. New York: Facts On File, Inc. Publishers.
- Arblaster, A. (1999). *Demokrasi*. (Nilüfer Yılmaz, Çev.). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Baker S. (2020). *Eski Roma: Bir imparatorluğun yükselişi ve çöküşü*. (Ekin Duru, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Barrow, R. H. (2002). *Romalılar*. (Ender Gürol, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Beard, M. (2018). *S-P-Q-R Antik Roma tarihi*. (İrem Sağlamer, Çev.). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Blanck, H. (1999). *Antik Yunan ve Roma'da yaşam*. (İslam Tanrıktut, Çev.). İstanbul: Arion Yayınevi.
- Bosch, C. (2020). *Roma Tarihi'nin ana hatları: I. Kısım Cumhuriyet devri*. (Sabahat Atlan, Çev.). Ankara: TTK Yayınları.
- Cavendish, M. (2011). *Ancient Rome: An illustrated history*. New York: Paul Bernabeo Publisher.
- Cornell, T. & Matthews J. (1988). *Roma dünyası. Atlası Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*. Cilt: V. (Şadan Karadeniz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cornell, T. J. (1995). *The beginnings of Rome Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (1000-264 BC)*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group Press.
- Curchin, L. A. (2001). *The Roman family: Recent interpretations*. Canada: University of Waterloo Press.
- Çelebican, Ö. K. (1974). *Roma hukuku: Tarihi giriş-kaynaklar-genel kavramlar-şahsın hukuku-hakların korunması*. Ankara: AÜHF Yayınları.
- Davis, W. S. (2020). *Roma İmparatorluğu tarihi: Anahatları ile*. (Elif Bulanalp, Çev.). İstanbul: Ark Kitapları.
- Demircioğlu, H. (2011). *Roma tarihi: Menşe'lerden Akdeniz havzasında hâkimiyet*

- kurulmasına kadar, I. Cilt Cumhuriyet*. Ankara: TTK Basımevi.
- Diakov, V. & Kovalev, S. (2011). *İlkçağ tarihi: Roma*, Cilt:2. (Özdemir İnce, Çev.). İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Dinçkol, B. (2017). Atina demokrasısından roma cumhuriyetine "Demos"tan "Populus Romanus"a. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 3, ss. 751-765.
- Dunstan, W. E. (2011). *Ancient Rome*. USA: Rowman&Littlefield Publishers.
- Eco, U. (2021). *Antik Roma*. (Leyla Tonguç Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Tarih Yayınları.
- Engels, F. (1987). *Ailenin özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (Kenan Somer, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Erdemir, P. E. (2017). *Genel hatlarıyla Roma tarihi İÖ. 753-İS. 305*. Ankara: Serencam Akademi.
- Erim, M. (1984). *Batı uygarlığının temelleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Eutropius. (2004). *Roma tarihinin özeti*. (Çiğdem Menzilioğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Faulkner, N. (2015). *Roma: Kartalların imparatorluğu*. (Çağdaş Sümer, Çev.). İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Freeman C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz uygarlıkları*. (Suat Kemal Angı, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Honig, R. (1938). *Roma hukuku*. (Şemseddin Talip, Çev.). İstanbul: İÜ. Yayınları.
- Hunt, N. B. (2009). *Living in Ancient Rome*. New York: Library of Congress Cataloging. Chelsea House Press.
- İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma tarihinin anahatları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Küçük, E. (2015). Roma halkının iki özgürlük kalesi: "Provocatio ad populum" ve "Tribunus plebis". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt: 5. Sayı: 1.
- Matthew, D. & Garland L. (2005). *Ancient Rome: Social and historical documents from the early republic to the death of Augustus*. London: Routledge Publishers.
- Peter, C. (2007). *Ancient Rome*. London: New York: DK Publishers
- Ryan Francis X. (1998). *Rank and participation in the republican senate*. Germany: Franz Steiner Verlag Stuttgart: Publishers.
- Rodgers, N. (2004). *The rise and fall of Ancient Rome*. London: Lorenz Publishers.
- Rodgers, N. (2007). *Ancient Rome*. London: Hermes House.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. (Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Tahiroğlu, B. & Erdoğan, B. (2014). *Roma hukuku dersleri, Tarihi Giriş Hukuk Tarihi Genel Kavramlar Usul Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tanilli, S. (1994). *Yüzyılların gerçeği ve mirası: İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Umur, Z. (1984). *Roma hukuku: Tarihi giriş-kaynaklar-umumi mefhumlar-hakların*

himayesi. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Zoch, A. P. (1962). *Ancient Rome: An introductory history*. Norman: University of Oklahoma Press.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

